

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

SCIENTIA

24 | JUNE, 2022

HELSINKI, REPUBLIC OF FINLAND

**SCIENCE OF XXI CENTURY: DEVELOPMENT,
MAIN THEORIES AND ACHIEVEMENTS**

II INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

VOLUME 2

**EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM**

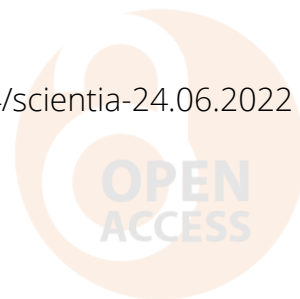
24 June, 2022

Helsinki, Republic of Finland

**SCIENCE OF XXI CENTURY: DEVELOPMENT,
MAIN THEORIES AND ACHIEVEMENTS**
II International Scientific and Theoretical Conference

VOLUME 2

Helsinki, 2022

Chairman of the Organizing Committee: Holdenblat M.

Responsible for the layout: Zrada S.

Responsible designer: Bondarenko I.

- S 40 **Science of XXI century: development, main theories and achievements:** collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), June 24, 2022. Helsinki, Republic of Finland: European Scientific Platform.

ISBN 979-8-88526-798-4

DOI 10.36074/scientia-24.06.2022

Papers of participants of the II International Multidisciplinary Scientific and Theoretical Conference «Science of XXI century: development, main theories and achievements», held on June 24, 2022 in Helsinki are presented in the collection of scientific papers.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

Conference proceedings are publicly available under terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

UDC 001 (08)

© Participants of the conference, 2022

© Collection of scientific papers «SCIENTIA», 2022

© European Scientific Platform, 2022

ISBN 979-8-88526-798-4

Гулак Аліса Миколаївна

викладач фахового медико-фармацевтичного коледжу
Полтавський державний медичний університет, Україна

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА ЯК ЕЛЕМЕНТ ІДІОСТИЛЮ МИТЦЯ

Із давніх часів порівняння вважається одним із найефективніших методів сприйняття навколишнього світу. Чи не найважливішою із багатьох функцій компаративем можна розглядати встановлення тотожності, повної чи часткової, апелюючи до образної уяви читача. В енциклопедії української мови подається наступне визначення таких конструкцій: порівняння – це мовна фігура (троп), що полягає в зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших [5].

У мовознавстві дослідники зверталися до вивчення порівняльних конструкцій у таких напрямках: граматичний аспект (М. Заборна, І. Кучеренко, М. Черемісіна, Н. Широкова, В. Огольцев, К. Мізін), фразеологічний (А. Назарян, А. Найда, В. Огольцев, К. Мізін, М. Алефіренко), ономазіологічний (Б. Ажнюк, В. Дьяконов, О. Молчко, В. Образцова), семасіологічний (С. Александрова, Д. Ащурова, Н. Майборода, І. Шенько), функціонально-стилістичний (В. Вомперський, Л. Голоюх, А. Довженко, О. Некрасова, О. Федоров) [5], формально-граматична та функціонально-синтаксична структура порівняльних конструкцій (М. Черемісіна, І. Кучеренко, С. Рошко), прагматичний аспект побудови (Л. М'яснянкін), когнітивний (К. Мізін), як елемент ідіолекту письменників (О. Марчук, Л. М'яснянкін, Л. Голоюх) [2] тощо.

Немає сумніву в тому, що дослідження мовної картини творів письменника дає змогу краще зрозуміти ідіостиль митця, адже ті чи інші художні засоби завжди пов'язані з особливостями авторського сприйняття навколишньої дійсності. Саме тому ми вважаємо актуальним аналіз характеру мови поетичної творчості Василя Стуса на матеріалах його збірки «Палімпсести».

Одними з найперших, хто звернувся до вивчення творчості поета, апелювавши до багатства мови його творів, були А. Шум та Ю. Шевельов [3]. Пізніше специфіку поезики Василя Стуса як окремих об'єкт дослідження обрали науковці: А. Бондаренко (значення і функції експресем Стусової мови), О. Радомська (аналіз неологізмів у творах дисидента), Л. Оліфіренко (уклала «Словник поетичної мови Василя Стуса»), Ю. Браїлко (конфесійна лексика у творах митця), Д. Данильчук (поетичний синтаксис письменника в аспекті художньої комунікації) [8]. Окремі напрямки аналізу мовної картини творів Стуса знайшли своє трактування у статтях А. Загнітко, Л. Дубовик, С. Могили, Л. Марчук [8] тощо.

Ми згодні із твердженням Павлюк Г. П. про те, що порівняння «не тільки відбиває усталені в мові позначення відображуваного, але й виявляє образне бачення людиною того чи іншого фрагмента світу» [4]. Саме тому доцільним буде аналіз індивідуально-авторських порівняльних конструкцій у поезії Василя Стуса як елементу ідіостилю митця. Об'єктом дослідження ми обрали знакову збірку шістдесятника – «Палімпсести». Саме це зібрання увібрало в себе основні характеристики Стусової поезії, серед яких дослідники називають: «схоплення» почуттів до того, як вони сформувалися, молитовне ставлення до поезії (Ю. Шевельов); зведення ролі поетичної теми до мінімуму (В. Моренець); герметизм, суміщення абстрактного й конкретного; художній епатаж; накладання різних станів

душі [6] та ін.

Послугуючись формально-граматичними та функціонально-семантичними принципами дослідження було виділено сполучникові порівняльні конструкції у 72-х віршах збірки «Палімпсести» [1]. Поза сумнівом є те, що компаративема як художній засіб та синтаксична структура не може реалізуватися без об'єкта порівняння, який співвідносить вже відому нам інформацію із новими образами та логічними умозаключеннями, водночас апелюючи до органів чуття людини. Об'єктом порівняльної конструкції може виступати як предмет, істота, явище, так і їх сукупність чи один і той же предмет (особа тощо) у різних часово-просторових площинах. Відповідно до способу вираження та семантики поняття ми виділили такі категорії об'єктів: зоономен, метафізичний концепт, артефакт, антропонім, гідронім, соматизм, фітономен, топонім, епізод, фононім та технонім.

Найчастіше у віршах зустрічаємо опорні лексеми порівняльних конструкцій, що знаходять своє вираження як зоономени. Це пояснюється тим, що для Стуса-в'язня як людини, яка народжена розвиватися, творити і надихати, але вимушено і несправедливо знаходиться за ґратами, чи не кожна вільна жива істота є духовно близькою.

Наприклад, у порівнянні «рідна сестра, як зигзиця, б'ється об мури грудьми» (тут і далі назва вірша – «Церква святої Ірини») – автор використовує стародавній народно-поетичний образ на позначення зозулі – птахи, що не має власного гнізда і сім'ї, не доглядає дитинчат, а пророкуючи іншим долю, сама ж має тяжку. Екзистенційного звучання набуває і вибір лексем у порівняльній структурі «привиддя, як криваві зозулі, кують» («Як моторошні сни»). Як бачимо, зозулі не просто кують, а ще й заплямовані кров'ю: у тексті – «криваві».

Двічі презентує автор і компаративеми із зоономеном «сова»: «глипас оком в'язниця, наче сова із п'їтми» («Церква святої Ірини») та «доля напучить, як нічна сова» («Невже оце ти й є, бідо...»). У першому випадку образ птаха трактується як джерело світла (очі) в темряві, коли в іншому – привнесена народною творчістю риса образу сови – мудрість. Загалом найбільше зоономени у поезії Василя Стуса – саме птахи, адже вони, як ніхто інший, слугують символом свободи, хоча й диференціюються за неоднаковими семантичними відтінками: «немов нурець, що цілив просто в смерть» («нурець» може значитися і як водоплавний птах, і як водолаз), «твое жадання, мов перелітний птах, рветься в вирій» (традиційна компаративна конструкція), «свіча, мов голуба, пустила» (голуб – як образ миру та злагоди), «розкрилила дві руки, мов лебедина» (лебідь – символ добра, вірності, Бога), «сумні і сині, наче птиці» (компаративема із птахами, що несе в собі відчутно мінорний семантичний відтінок).

На другому місці за частотою вживання стоїть зоономен кінь: «блукаю нею, вражий син, неначе кінь муругий» (вірш «Така хрустка, така гучна») – автор вживає розмовну лексему на підкреслення колористики тварини (муругий – темно-сірий із темними смугами). Або ще конструкція «ніби кінь на аркані, світ стає дубала» («У порожній кімнаті...»), «у берегах, мов коні, торопких» («Ти тут...»), – дія суб'єкта ототожнюється із рухом коня: швидкий, стрімкий, сильний, різкий, інколи безумний у своїй могутності.

Лексема «лев» вживається у традиційному контексті: «і ти, мов лев, у цій оборі» («Аби лиш подолати гнів») – акцентується на якостях характеру тварини – сміливість, мужність, сила, прагнення до свободи. Також образ цієї істоти зустрічаємо ще в складі таких компаративем: «обрій відбіг, як лев», «я, як лев, що причаївся в хащах обрїю», «я валандаюсь, як лев» («Як лев, що причаївся в хащах присмерку») – ототожнення фізичних можливостей та станів суб'єкта порівняння і об'єкта (лева).

Лексико-семантичне багатство компаративем В. Стуса варіюється і такими зоономенами: змія – «сни лютуються згадкою, як змії» («Тут сни долають товщу забуття...»), що несе в собі негативне лексичне значення зла, нечистої сили, підлості;

кицька – «іскрадлива, як кицька, сатана» («Вже цілий місяць обживаю хату...»), де, незважаючи на зменшено-пестливий формотворчий афікс, компаративний образ несе від'ємне семантичне навантаження (хитрий, тихий, обережний, як кіт); павук – «калюжа, мов розчавлений павук» («Калюжа, мов розчавлений павук...») – попри, здавалося б, негативний відтінок словосполучення, якістю ознаки у компаративемі є розмір та форма об'єкта; равлик – «мов равлики, спинаються намети» («Наснилося, з розлуки наверхлося...») – реалізується тотожність на основі якостей названої істоти: повільність, поступовість, неспинність, упертість.

Метафізичний концепт (абстрактне поняття) як об'єкт у порівняльній сполуці посідає чільне місце в досліджуваній інтелектуально-поетичній творчості митця. Таких сполук налічуємо 22. Оригінального звучання думки митець досягає вживанням індивідуально-авторських неологізмів у порівняннях: «все що снилось як смертеіснування й життесмерть» («Сховатися од долі не судилось...») – способом словоскладання В. Стус створює нові абстрактні образи, що слугують тим матеріалом, який визначає риси ідіостилію письменника.

Найчастіше поет послуговується поширеними сполучниковими порівняльними конструкціями, як от: «ураз попустить серце, ніби напад нагальної недуги, в смертний запад...» («Коли тебе здолає тлум смертей...»). Поряд із домінуючим субстантивним вираженням об'єкта компаративного звороту трапляються нерідко й прийменникові сполуки, наприклад: «мов на антоновім огні, не чув нічого і не бачив» («Мов лебедина...»), де «антонів вогонь» – це застаріла лексика на позначення зараження крові, гангрені [7].

Цікавими із формально-граматичного погляду можна вважати компаративемі «спокій сподіваний – як тиша тиші» і «спокій... Як кінець кінця» («Хлющить вода...»), у яких В. Стус повторює форми одного і того ж слова для увиразнення зображуваного образу. Слово «тінь» використовується поетом у кількох значеннях: «і вужчає блаженка смужка літ, мов тінь твоя...» («У темін сну занурюється шлях...») – щось непомітне, минуле, те, що вже не повернеш назад; «блукаєш пустелею моїх молодощасть, як біла тінь суворої скорботи» («Ти десь живеш на призабутім березі...») – у значенні «привид». Образ останнього автор вводить у ліричний текст і з лексемою «потороча» [7]: «о, скільки слів, неначе поторочі» («О, скільки слів...»).

Поет послідовно використовує у порівняльних конструкціях і об'єкт-артефакт, що може бути виражений окремим предметом (штучно створеним), який несе в собі певне смислове навантаження. Таких конструкцій у віршах збірки «Палімпсести» ми нараховуємо близько 18.

Перша міні група об'єктів-артефактів торкається природніх багатств планети Земля, наприклад: «став, як антрацит видінь і кремінь крику» («Цей став повісплений...») – створює ефект міцності, твердості та щільності, що притаманне зазначеним корисним копалинам; «ніч зсідається, наче кришталь» («У німій, ніби смерть, порожнечі...») – порівняння на основі властивостей мінералу кварцової групи; «стертий тіннями чужими, як крейда» – знову ж таки для тотожності використовується якість породи: сипучість; «відбитки, мов золоті, з поховань скіфських, злитки на поза всякий час і всі віки» («Той образ, що в відслонах мерехтить») – в основу порівняння покладено коштовність і вічність дорогоцінного металу та ін.

До другої підгрупи артефактів віднесено предмети, пов'язані із мореплаванням та кораблебудуванням: «сосна, мов щогла» («Сосна із ночі випливла...») – про щось вузьке і дуже високе; «сосна, як полохке вітрило всечекання» – поет використовує індивідуально-авторський неологізм «всечекання» на позначення позачасовості існування тощо.

І третя – загальна – міні група об'єктів – предмети людського побуту та елементи будівлі, гострі речі, які можуть бути вжиті як зброя, наприклад: «костур сліпого», «багнет» (колюча зброя), «ніж», «шиби», «вікна», «призьба» та ін.

Не менш важливими є і компаративемі із антропонімами, які значною мірою

співвідносяться із постаттю самого автора. У 9 порівняльних сполученнях В. Стус вдається до тотожностей між різними особами або між різними станами однієї і тієї ж людини, наприклад, ліричного героя: «гойдається вечора зламана віть, неначе розбратаний сам із собою» («Гойдається вечора зламана віть»), «інші віддаються щедро, як жінки» («Лискучі рури»), «ти, як у жадалім сні» («Ти тут»), «блзнують, корчаться, як лицарі вертепних інтермедій» («Тут сні долають товщу забуття...») тощо.

Яскравим вираженням ідіостилію письменника є закодований образ у вірші – «зоря, ніби вічна мати» («Мені зоря сіяла...»), що сприяв появі індивідуально-авторського порівняння. Тут «вічна мати» – це і біологічна мати, і Богородиця, і Україна, тобто та лексема, що співвідноситься в уяві читача (і автора) із рідним, теплим, коханим, тим, що (або хто) збереже, захистить, приголубить.

Цікавою із семантичного погляду є компаративема «телющиш очі, як відьмак» («Бальзаку, заздри...»), де опорною лексемою виступає слово «відьмак» (фольклорний образ, персонаж слов'янської міфології). Зазвичай телющитися означає: іти повільно, без бажання або з якимись труднощами, але, як ми бачимо, у даній порівняльній сполуці митець модифікує значення лексеми у таке, що має синоніми дивитися, витріщатися.

Гідроніми та топоніми як об'єкт тотожності у порівнянні в сумі складають близько 11 компаративем. До гідронімів зараховуємо об'єкти-водойми чи їхні частини, наприклад: «душа ласкава, наче озеро» («Душа ласкава...»), «грудей торкнулась, як вода весла», «спогади знесла, мов сонну хвилю» («Сосна із ночі впливла...»), «вона лежить, як зібгана вода», «як водограй, піднісся пагорб хіті» («Вона лежить, як зібгана вода...») та інші. Вони формують уявлення дії суб'єкта (повільно, плавно, швидко, рухливо, високим струменем) або його стану (ласкавий, спокійний, помірний, нерухомий).

Водночас топонімами ми називаємо артефактні образи, пов'язані із географічними об'єктами, як ось: «містечко гойдалось, мов драговина» («Уже тоді, коли пірнувши в ліс...») – про нестійкість, в'язкість ґрунту; «оця зима мені була б, як нескінченна оскліла вулиця» («Коли б не ти...») – про місце перебування, довгий шлях, де осклілий означає те саме, що скляний.

Вірші збірки «Палімпсести» налічують майже однакову кількість об'єктів порівняльних конструкцій (по 6-7) на позначення рослин (фітономенів) та діяльності людського організму чи частин тіла (соматизми). Серед сполук-фітономенів автор вживає як поширені, так і непоширені компаративеми: «зламана віть туга, наче слива, рудою налита» («Гойдається вечора зламана віть») – про якісні ознаки сливи (туга, міцна, пружна); «пісня витикається тонка, як віть оливи у долоні бога» («Стань і вдивляйся...»), де олива – священне дерево у багатьох культурах світу, символізує мир, любов, чистоту, безсмертя та ціломудреність; «чіпляйся за кручу, як терен колючий» («Ще вруняться горді Славутіві кручі») – поет модифікує значення традиційного фразеологізму, що у цій сполуці трактуємо як «міцно хапатися, чіплятися за щось, з усіх сил» та ін.

Соматизми ж, на відміну від розглянутих вище фітономенів, відтворюють у тексті специфічне враження невидимого зв'язку: суб'єкт – об'єкт – ліричний герой, що є виразником індивідуально-стильової риси В. Стуса. Кров як соматизм може надавати різних відтінків значень зображуваному, наприклад: «хай пам'ять відбігає, як кров з обличчя відійшла» («Іди в кубельце спогаду») – трансформована фразеологічна сполука, яка є антонімічною до «кров кинулася до обличчя»; «глухо гримлять солов'ї, як кров ув аортах» («На Лисій горі») – поступово, ритмічно, нечутно для людського вуха; «син біжить, як горлом кров біжить» («Наснилося, з розлуки наверхлося...») – поет майстерно оперує лексико-стилістичним багатством мови задля створення лаконічного і водночас напруженого образу. Для отримання бажаного стилістичного ефекту автор співвідносить суб'єкт порівняння, виражений абстрактним поняттям або неживою природою, із об'єктом-соматизмом, який максимально апелює до антропоніма: «місяць горовий скидається, як

пульс живий» («Посоловів од співу сад») – тотожність на основі руху (скидатися – ритмічно здригатися); «дві чорні колії в огні плафонів. І на серці кожна, як басамани вогняні» («Алея довга і порожня»), де басамани – це розмовна лексема на позначення смуг, ран на тілі.

У результаті аналізу віршів досліджуваної збірки В. Стуса зустрічаємо і такі одиничні варіації об'єктів порівняльної сполуки: «зболіле серце, як болід, в ночах лишає слід» («На схід, на схід...»), де соматизм і артефактний образ, пов'язаний із технічним прогресом (болід), поміняні місцями; «добігти до пам'яті, немов на побачення» («Зажурених двое віч») – опорною лексемою є подія – побачення, завдяки якій тотожність встановлюється за ознакою настроєвих почувань ліричного героя; «співак високий, як зойк» («У німій, ніби смерть, порожнечі») – компаративема побудована із використанням багатозначності лексеми «високий»: так як і людина, і звук можуть бути високими, але перше – за ознакою росту, а друге – за частотою коливань (звуку).

Отже, нами було досліджено поезії збірки «Палімпсести» В. Стуса з приводу виявлення сполучникових індивідуально-авторських компаративем, виділено та класифіковано порівняльні конструкції у 72-х віршах, проаналізовано їх за об'єктом тотожності тощо. На основі опрацьованих матеріалів ми дійшли висновку: найчисельнішою групою порівнянь є такі, що опорною лексемою об'єкта мають зоономен або метафізичний концепт. Значна кількість компаративем була трансформована автором задля витворення специфічного враження. Для досягнення бажаного стилістичного ефекту митець послуговується принципами лаконічності думки, багатозначності слова, вживає індивідуально-авторські неологізми, застарілу і розмовну лексику, модифіковані фразеологічні сполуки, що в системі репрезентує ідіостиль незламного поета.

Список використаних джерел:

1. Василь Стус, поезії зі збірки «Палімпсести» [Електронний ресурс] / С. 1. – Режим доступу: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/palimpsesty/>.
2. Вороніна Ю. В. Порівняння як елемент ідіостилію Люко Дашвар / Ю.В. Вороніна // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. — 2011. — Вип. XXIV, ч. 1. — С. 425-433.
3. Грипас О. Ю. Структура суб'єкта й об'єкта порівняння в українських компаративних конструкціях [Електронний ресурс] / О. Ю. Грипас // *Studia philologica*. – 2017. – Вип. 9. – С. 35-36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2017_9_8.
4. Павлюк Т. П. Логічні та образні порівняння у сучасному поетичному тексті [Електронний ресурс] / Т. П. Павлюк // Наукові конференції. – С. 1. – Режим доступу: <http://intkonf.org/pavlyuk-tp-logichni-ta-obrazni-porivnyannya-u-suchasnomu-poetichnomu-teksti/>.
5. Погоріла Т. М. Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості порівнянь у творчому доробку Григорія Гусейнова: кваліфікаційна робота студентки факультету української філології групи УАФ-м-17 / Т. М. Погоріла ; наук. керівник Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг, 2018. – С. 30-70.
6. Савчук Г. О. Творчість Василя Стуса: навчально-методичний посібник для студентів філологічного факультету (спеціальність – українська мова та література) / Г. О. Савчук. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 7-14, 31-51.
7. Словник поетичної мови Василя Стуса [Електронний ресурс] / С. 1. – Режим доступу: https://slovnuk.me/dict/stus_dict.
8. Хом'як І. М. Стилістична палітра поезії Василя Стуса / І. М. Хом'як // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. – 2011. – Вип. 21. – С. 91-101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2011_21_13.